

ԱՆԳՐԱՆԻԿ ՍԱՐԿԱՎԱԳ ԳԱԼԱՄԴԱՐՅԱՆ

ԷՋԵՐ ՎԵՂԱՓԱՌ ՆԱՅՐԱՊԵՏԻ ԱՆՑՅԱԼԻՑ

որին Ս. Օծովյուն Տ. Տ. Գեորգ Զ. Հայրապետը Հայաստանյայց Առաքելական Եկեղեցու պատմության վերջին հիմնամյակի ամենակարկառուն ազգային-եկեղեցական դեմքերից մեկն է՝ իր հազվագյուտ բարեմասնություններով, բարձր կուլտուրական արժանիքներով, վարչական ձիրքերով, ազգագրատ գործունեությամբ, իր անկաշառ հայրենասիրությամբ, քահանայապետի վայել պատկառանքով և առաքինությամբ:

Նորին Ս. Օծովյունը սարկավագության օրերից մինչև Ամենայն Հայոց Հայրապետական Աթոռը բարձրանալը, իր ողջ գիտակցական կյանքը, առանց մնացորդի, նվիրաբերել է հայ ժողովրդի հավատքին և մշակույթին, հայու Հայրենիքին, Հայաստանյայց Առաքելական Եկեղեցուն: Իսկ նրա քահանայությունը Լուսավորչի Աթոռի վրա՝ մի նոր ու խոստովանալից էջ բացեց Հայաստանյայց Առաքելական Եկեղեցու նորագույն շրջանի պատմության մեջ:

Ես հավակնություն չունեմ այս մի քանի տկնարկային տողերի մեջ անգամ ուրվագծել մեր ժամանակի մեծագույն եկեղեցականի, անկեղծ հայրենասերի, բարի ու անձնդիր Հովվապետի դիմանկարը, այլ մի քանի սրտագին տողերի մեջ, իբրև Ս. էջմիածնի Հոգևոր Ճեմարանի անդամներից մեկը, ցանկանում եմ իմ ուղիական քաղցր պարտականությունը կատարել, ոգեկոչելով Նորին Ս. Օծովյան սարկավագական և ուսանողական կյանքի մի քանի անմոռաց դրվագները, որոնցում արդեն պարզ երևում է ապագա մեծ եկեղեցականը:

Դեռևս Գեորգյան Ճեմարանի ուսանող Գեորգ Չորեքյանը ցուցաբերել է հրաժրչության փայլուն ընդունակություններ: «Արա-

րատ» ամսաթերթում կան փաստեր այդ մասին: Հանգուցյալ Մակար Կաթողիկոսի անվանակոչության տոնի օրը, 1888 թվականի դեկտեմբերի 8-ին, էջմիածնի միաբանությունը, Սինոդի արքեպիսկոպոս անդամները, Վեհարանում, հրավիրված են եղել Կաթողիկոսի (Մակարի) կողմից ընկրկի. երկու ամբի հաճելի անց կացնելու համար, Ճեմարանի երգեցիկ խումբն էլ, երաժշտության ուսուցիչ Ղևոնդ վարդապետի (հետագայում Ս. էջմիածնի լուսարարապետ Ղևոնդ եպիսկոպոս) գլխավորությամբ Վեհարան է հրավիրվում: Ուսանողներից Գեորգ Չորեքյանը և Գեորգ Ահարոնյանը ղեկավարում են երգեցիկ խմբին: Ղևոնդ վարդապետը դաշնամուրի վրա նվագակցում է նրանց: Երեկոյթը անցնում է շատ բարձր և ոգևորիչ տրամադրությամբ: Մակար Կաթողիկոսը շատ զոհ է մնում Ճեմարանի ուսանողության առաջադիմությունից: Ահա թե ի՞նչ է գրում «Արարատ» այդ մասին. «Երգեցողությունը այնքան ներդաշնակ և գրավիչ էր, որ երկու դասապետը ուսանողք երրորդ լսարանի, Գեորգ Չորեքյան և Գեորգ Ահարոնյան արժանացան Նորին Օծովյունից ստանալու իբրև պարգև մի մի արժաթյա ժամացույց իրանց շղթայով»:

Գեորգյան Ճեմարանը, իր գոյության առաջին իսկ օրերից, հայ կուլտուրայի պատմության մեջ կատարել է պատվավոր դեր. Ճեմարանը տվել է մշակներ, որոնցից հայտնի են պատմաբան Ստ. Մալխասյանը, բանաստեղծ Ավետիք Իսահակյանը, գրող Դերենիկ Դեմիրճյանը և այլն: Նա տվել է նաև իրենց կոչմանը գիտակից հոգևորականների մի սերունդ, որի ներկայացուցիչ-

1. «Արարատ», 1888 թ., էջ 786:

ներն են մեր ներկա Հայրապետը՝ Գեորգ Զ-ը, հանգուցյալ Կարապետ Տեր-Մկրտչյան գիտնական եպիսկոպոսը, մեր անմոռանալի մատենագրադատ-աստվածաբան Գարեգին Հովսեփյանցը (Մեծի Տանն Կիլիկիո Կաթողիկոս) և հայ երգի ու երաժշտության մեծ վարպետ Կոմիտաս վարդապետը:

Ճեմարանը իր բացման օրից՝ 1871 թվականից մինչև 1889 թվականը երիտասարդ ճեմարանական կուսակրոն հոգևորական չի տվել: Փաստերը վկայում են այն մասին, որ անդրանիկ կուսակրոնությունը ճեմարանականներից ընդունել են Վեհափառ Հայրապետը և իր ընկերները: «Արարատ»ը մեզ այդ մասին տալիս է հետևյալ տեղեկությունը. «Ամսույս 17-ը և 18-ը հունիս (1889 թ.) նշանավոր օրեր էին: Այդ օրերը կատարվեցան ի վաղուց ցանկալի ձեռնադրությունը Ս. Գալստեի վանքում՝ սրբապետությունը գերաշնորհ Ներսես եպիսկոպոսի: Ս. էջմիածնի Ճեմարանը հինգետասանամյա երկունքից հուրը ի վերջո տվեց երախայրիքը Հայ Եկեղեցուն և ազգին: 17-ին առավոտյան սարկավազություն մատիճան ստացան Ճեմարանի տեսուչ մեծահարգ Արշակ Նահապետյան և Ճեմարանի ուսումնավարտ պ. պ. Կարապետ Տեր-Մկրտչյան և Գեորգ Զորեքչյան ու երրորդ չաբանի ուսանող Գարեգին Հովսեփյանը»¹:

Վեհափառ Հայրապետը երբ ավարտում է ճեմարանը, տեսչությունը նկատի առնելով նրա և Կարապետ Տեր-Մկրտչյան սարկավազի փալյուն ընդունակությունները, միջնորդում է Մակար Կաթողիկոսի մոտ, որպեսզի այդ սարկավազները Եվրոպա ուղարկվեն բարձրագույն ուսում ստանալու համար: Գործի հաջողությանը համար միջամտում ու բարեխոսում է Մաղաթիա արքեպիսկոպոս Օրմանյանը, որը այդ ժամանակ Ճեմարանի աստվածաբանության դատախոսն էր: Թիֆլիսի Տափի թաղի Ս. Գեորգ (Քամոյանց) եկեղեցու երեցփոխ Գեորգ Աճեմյանը ժողովրդի զգացմունքների թարգմանը հանդիսանալով, եկեղեցու եկամտից տարեկան 1.680 ռուբլի հատկացնում է այդ գործի համար. որոշում են երկու որդեգիր պահել արտասահմանում, որպեսզի Ճեմարանը հետագայում ապահովվի բարձր, մասնագիտական կրթություն ստացած հոգևորական դատախոսներով: Ճեմարանը առաջարկել է արդեն երկու թեկնածուներ՝ Գեորգ և Կարապետ սարկավազներին: Մակար կաթողիկոսը ընդառաջելով եղած ազգօգուտ նվիրատվությանը, օրհնում է նվիրատվին մասնավոր կոնդակով: «Արարատ»ում այդ

մասին կարդում ենք հետևյալը. «Նորին Վեհափառությունը բարեհաճելով ընդունել այդ նպաստը (1.680 ռ.— Ա. Գ.), օրհնելով պ. Աճեմյանին և ժողովրդին իր հայրապետական օրհնությամբ և հրամայեց նոր ձեռնադրած շնորհունակ Կարապետ և Գեորգ սարկավազներին արտասահման ուղարկել, ուր և նոքա շարունակում են յուրյանց ուսումը, համաձայն պատվերի Նորին Սրբության, ըստ հրահանգության ուսումնական խորհրդո Ճեմարանիս»²:

Գեորգ սարկավազը Գերմանիայում բարձրագույն երաժշտական և աստվածաբանական կրթություն է ստանում: Ապա, ուսումը ավարտելուց հետո, նպատակահարմար է համարում իր ծննդավայր Նոր-Նախիջևանի թեմական դպրոցում, Կոկոյան օրիորդաց տասնամյա դպրոցում երկար տարիներ դասավանդել:

1952 թվականի ամսուր, Վեհափառ Հայրապետի բարեհաճ վարդապետությամբ, ինձ և ընկերոջս՝ Գուրգեն սարկավազին բախտ միճակվեց լինել Վեհափառի ծննդավայրում՝ Նոր-Նախիջևանում, Ս. Գրիգոր եկեղեցում սպասավորելու: Մենք այնտեղ եղանք այն շենքում, որտեղ երկար տարիներ ամենքին սիրելի Հայրապետը դասավանդել է: Մենք ծանոթացանք Վեհափառի աշակերտների և աշակերտուհիների հետ, որոնք դեռ հիշում են իրենց ուսուցիչ «Հայր սարկավազ»ին: Նրանք շատ թանկագին և հավետ անմոռանալի հիշատակներ են պահել իրենց սիրելի ուսուցչից՝ Գեորգ սարկավազից: Երբեք չեմ կարողանում մոռանալ մի դեպք: Սգոստոսի մի պայծառ, արևոտ կիրակի օր էր. առավոտյան ժամերգությունը վերջանալուց հետո սկսվեց պատարագը: Եկեղեցին լցված էր հավատացյալների բազմությամբ, պատարագը երգում էր տեղացիներից բաղկացած երգչախումբը: Երգեցիկ խմբի մեջ մի տիկին սուլոներն էր երգում հրաշալի և անթերի կատարումով: Տիկինը այնպիսի արվեստով էր երգում, որ ես մինչև անգամ էջմիածնի երգեցիկ խմբում չէի հանդիպել այդպիսի սուլիստի: Նա ինձ հիացրել էր: Պատարագից հետո ընկերոջս՝ Գուրգեն սարկավազի հետ որոշեցինք ծանոթանալ այդ համեմատ երգչուհու հետ և խմանալ որտեղ է սովորել այդպիսի երաժշտություն: Երեցփոխ Շեմանյանին դիմեցինք, որ մեզ ծանոթացնի սուլիստի հետ: Բայց ահա՛ և նա. գալիս է դեպի մեզ մի պատկառելի տիկին, մոտենում է և առաջին հերթին հարցնում Վեհափառի առողջության մասին: Ես համարձակություն եմ առնում և հարցնում եմ

1. «Արարատ», 1889 թ., էջ 353:

2. «Արարատ», 1890 թ., էջ 628:

թե արդյոք ինքը չէ՞ պատարագի սուրխտը: Տիկինը շիկնում է մի պահ հայ կնոջ ծանոթ ամոթխածությամբ և ապա ավելացնում. «Այո, ես էի, ես սովորել եմ Կոկոյան դպրանոցում, որտեղ տառցիլս է եղել հայր սարկավազը: Զարմացած հարցրի, թե ո՞վ է հայր սարկավազը: Տիկինը ներողամտաբար ժպտաց ու պատասխանեց. «Դիտե՛ք, տղաս, մենք, նախնականցիներս սովորել ենք Վեհափառին անվանել «հայր սարկավազ»: Թեև նա այսօր Ամենայն Հայոց Հայրապետն է, բայց մեզ համար՝ առաջվա հայր սարկավազը»: Այնուհետև նա պատմում է մեզ Վեհափառի մասին, նրա դասավանդման մասին, նրա խստապահանջության մասին, նրա բարձր ու ազնվական հոգու մասին... Տիկինը բացեց իր անցյալի հիշատակների ծրարը... Նա հպարտությամբ մեզ ասաց, որ ինքը մասնակցել է 1908 թվականի հայր սարկավազի ղեկավարած համերգին: Քերտաբարձում կարդում ենք այդ համերգի մասին. «Մարտի 8-ին (1908 թ.) Նոր-Նախիջևանում կայացել է հոգևոր համերգ, որին մասնակցել է նաև հայոց Ս. Լուսավորիչ եկեղեցու երգեցիկ խումբը հայր սարկավազ Զորեքչյանի ղեկավարությամբ: Համերգը եղել է խառն՝ լատինական, հայկական, հրեական հոգևոր երգերի: Հայկական երգերի երկրորդ բաժինը առանձնապես աչքի է ընկել յուր արժանավորությամբ: Հայր սարկավազ Զորեքչյանը արժանացել է զլավ և հմուտ» երաժշտի կոչման»¹:

Վեհափառը բազմակողմանիորեն զարգացած երաժշտագետ է. նրա հեղինակություններից հայտնի է «Երեմի խմբերգ», հրատարակված Պետերբուրգում 1908 թվականին հետևյալ վերնագրով. «Երեմի խմբերգ, մշակեց և ներդաշնակեց Ս. Էջմիածնի միաբան Գեորգ արկ. Զորեքչյան, Պետերբուրգ, դին 70 կ.»:

Այդ հրատարակված գրքուկը գրախոսել է Ռուբեն արեղան (հանգուցյալ Մանասյան Ռուբեն արքեպիսկոպոսը) «Արարատ»-ում, գրելով. «Անծանոթ չէ հայր Գեորգ սարկավազ Զորեքչյանը, Ս. Էջմիածնի համբավավոր միաբաններից. իր բարձր երաժշտական կրթությունը ստացել է արտասահմանում և երկար տարիներ երաժշ-

տություն դասավանդել Նոր-Նախիջևանի թեմական հոգևոր դպրոցում. երաժշտական դործունեության գլխավոր կենտրոնը եղել է Նոր-Նախիջևանը, որտեղ և իր բոլոր հեղինակությունները դեռ շտապագրված հրապարակ է հանել խմբերի միջոցով, համերգներում և երեկույթներում:

«Այդ հեղինակություններից է «Երեմի խմբերգ», որի մեջ պարունակված է 1) «Տէ՛ր, կեցո՛ւ» — Մեներգ և խմբերգ դաշնամուրի նվագակցությամբ, գրված ֆա մինորով, 2) «Երբ որ բացուին» — Նրկերգ I և II սոպրանի համար, դաշնամուրի նվագակցությամբ, գրված ռե մինորով, և 3) «Մայր Արաքսի» — Նրկերգ սոպրանի և ալտի համար, դաշնամուրի նվագակցությամբ, գրված ֆա մինորով: Բազմաթիվ հեղինակություններից միայն այս երեքն է առ այժմ լույս տեսել որպես հմուտ (ընդգծումը մերն է: — Ա. Գ.):

«Առաջինը որպես ազգային օրհներգ, իսկ երրորդը որպես Գամառ Քաթիպայի անմահ «Մայր Արաքսի» ըմբռնված է ամենայն հարազատությամբ. խոսքն ու դաշնակը լրացնում են միմյանց: — «Երեք խմբերգ» իր վրա կրում է վարպետ գրչի դրոշմ և իր պատվավոր տեղը կգրավի մեր հայ երաժշտական գրականության մեջ:

«Ցանկալի է օր առաջ տեսնել հրատարակված հայր Զորեքչյանի մյուս երկերը»²:

1913 թվականից մինչև այսօր, որպես հմուտ երաժշտագետ, Վեհափառը գրել է և գրի է առել «բազմաթիվ հեղինակություններ». ցանկալի է, որ Վեհափառը իր սնդուկից հանի դրանք և սեփականությունը դարձնի երաժշտական աշխարհին: Անկասկած, դրանով կշահի հայ երաժշտական կուլտուրայի պատմությունը:

Անշուշտ սրանով չի սպառվի Վեհափառ Հայրապետի գրական բազմակողմանի վաստակը:

Ցանկալի է, որ մի սիրուն ծաղկաքաղ կազմվի և հրատարակվի Վեհափառի թե երաժշտական և թե՛ գրական վաստակներից:

Եվ դա կլինի մեր ժողովրդի սրտագին ու անկեղծ առհասարակ մեծագործ Հայրապետի պաշտելի անձնավորության և բազմաշնորհ արժանիքների նկատմամբ:

1. «Արարատ», 1908 թ., էջ 432.

2. «Արարատ», 1913 թ., էջ 674.

